

K slučaju Bratuša".

Spisal **dr. J. Robida**, ordinarij dež. blaznice na Studencu.

Zadnji mesec pečalo se je več ali manj vse avstrijsko časopisje z znanim slučajem Bratuša, o katerem so gotovo dovolj poučeni čitalci »Sl. Pravnika«, tako da mi menda ni treba orisati niti v širših potezah cele zadeve. Tudi ne gre za to, da bi razmotravali v naslednjih vrstah cel proces, o katerem seveda tudi jaz nisem drugače poučen nego iz raznih časnikov. Spregovoril pa bi rad nekaj besed o posameznih momentih, ki so se pojavili tekom tega slučaja in ki gotovo zaslužijo, da se o njih razmotruje; ozrl bi se tudi nekoliko po kritikah glede sodno-zdravniškega poslovanja in izvedencev itd., itd.

Naj pričnem z drugo točko.

Splošno se trdi, da je zdravniško mnenje zelo pomagalo utemeljevati prepričanje o storjenem zločinu, oziroma obsodbo.

*) Najnovejša Klein-Schauer-Friedlanderjeva izdaja izvršilnega reda, ki obsega sicer vso dosedanja judikaturu in upošteva tudi nenemške publikacije, posebno v češkem Pravniku, v Slov. Pravniku, v poljskem Przeglądu, nima vrhovnosodne odločbe, v tej razpravi zgoraj na str. 260 navedene. Ni verjetno, da bi je, celo oficijalno razglašene, izdajatelj ne poznali. Pač pa je najbrže niso vsprejeli, ker se je zdela neprimerna.

Zvedencem se je bilo izreči, aH so sežgane kosti res človeške; če so madeži na najdeni obleki v istini krvni in če so nastali vsled človeške krvi.

Kar se tiče prvega vprašanja, more nanje zvedenec oddati samo tedaj dovoljen odgovor, če so ostanki kostij glede svoje prvotne oblike še toliko ohranjeni, da je iz njih moči spoznati kost človeškega ogrodja. Majhnih delcev posameznih kostij že sploh ni prav posebno lahko določiti, če so nalašč na pr. v svrhu učnega spoznavanja na koščece nažagane in narezane. Težkoče pa rasto tem bolj, čim manjši so kosci, čim manj je na njih za kako gotovo kost značilnih izrastkov, brazd, glavíc itd. Ako pa kost, kakor n. pr. v ognju izgubi še navadno lice svoje površine, je diagnoza še težja. Ne morem si misliti, da bi si kateri zvedenec koli ne bil svest teh najprimitivnejših pomislekov, in da bi kar tja v en dan oddal z gotovostjo in brez najmanjšega zavarovanja svojo sodbo.

Glede krvnih sledov, ki so se našli na obleki, povedati bi bilo naslednje. Svežo kri, in mnogokrat tudi zastarano, je moči spoznati brez vsakega posebnega raziskavanja. Navzlic vsemu temu in pa, ker se je vsem mogočim zmotam le ogibati, raziskavalo se bode vedno še na znanstven način najdene sledove, vzlasti kadar gre za to, je li najdeni krvni sled človeški, mari živalski. V splošnem zadostuje trojno raziskavanje: mikroskopično na krvne elemente, spektroskopično na krvno barvilo (hemoglobin in njegove derivate) in končno mikrokemično na umeten preosnovek barvila, na: hematin. Odločilen za to, ali je kri človeška ali ne, je edino le mikroskopični dokaz o krvnih telescih. Ta pa je v pretežni množici slučajev jako težek, zahteva jako izurjenega mikroskopika in je mnogokrat sploh nemogoč. Glede vseh teh težkoč bili so si zvedenci gotovo na jasnem in tako se mi zdi povsem neverjetno, da bi oddano mnenje ne bilo vseh teh točk upoštevalo, vzlasti ker so omenjena raziskavanja nekaj tako navadnega, da so dandanes znana vsakemu medicincu in vsakemu zdravniku, ki je promoviral vsaj zadnjih 30 let. Nekaj drugega je, ako ima vsak zvedenec dovolj tehnike, da zna omenjene poskuse napraviti, in kar je še najvažnejše, ali so mu pristopni v raziskavanje potrebni aparati. Če so pa zvedenci brez omenjenih poskusov proglasili kri za

kri, in povrh za človeško, tedaj je to bila skrajna lahkomišelnost in nemarnost, ki zasluži vsako grajo.

Izključeno tudi ni, da je zvedenec oddal svoje mnenje pod splošnim utisom pravde, prav posebno pa glede na to, da sta toženca priznala inkriminovano jima dejanje. In tako prehajam na interesantnejšo točko o verjetnosti samoobtožbe in lastnega priznanja.

Mislim, da se je dandanes že izdatno skrčilo število onih juristov, katerim velja samoobtožba in priznanje za dokaz izvršenega dejanja. Samoobtožbe so precej redke in psihološki motivi, ki jih povzročujejo, so navadno jasni; navadno je kes, ali nemirna vest, religioznost, strah pred poostreno kaznijo in končno so tudi drugi več ali manj materialni interesi, ki vodijo v pretežni večini slučajev do samoovadbe, oziroma samoobtožbe. A že prvo navedeni vzroki (kes, vest itd.) teže in se približujejo vsled afektov, s katerimi se skupno porajajo, patologični smeri. In tako vidimo nasprotno, da psihično oboleli ljudje, zlasti v začetku gotovih psihoz, postanejo potrti in razdvojeni in se prično obtoževati raznih namišljenih ali samo bolezensko pretiranih dejanj in zločinov. Sicer je tudi še drugačna geneza bolestne samoobtožbe — kakor pri histeriji, paralizi itd., mogoča; v vseh teh slučajih bo navedena preiskava z večjim ali manjšim naporom lahko dognala in dokazala bolezen, in patološko samoobtožbo ločila od one zdravega človeka.

Lastno priznanje involvuje končno tudi neko samoobtožbo, saj se dotičnik, ki kako kaznivo dejanje prizna, s tem uvrsti med svoje obtožitelje. Navadni moment priznanja bo ondi, kjer gre za hudodelstva, pač ta, da obtoženec pričakuje potem manjšo kazen. Seveda stori prebrisan hudodelec to le tedaj, kedar vidi, da mu ni nikjer drugega izhoda; kajti negacija je najhujše defenzivno orožje, kjer so priče količkaj pomankljive, in ni dovolj sledov, t. j. v istini objektivnih prič izvršenega dejanja. Tudi najboljša razprava in preiskava ne more nikdar reproducirati objektivnosti dejanja samega. Preiskovalni aparat deluje vedno le z večjo ali manjšo množico posameznih točk, katere se potem spravljajo v zvezo med sabo, da se z njihovo pomočjo skuša rekonstruirati dejanska slika. Ker pa je najmanjše dejanje vedno nekaj drugega nego skupni utisi, katere dobi kdorkoli od njega;

ker je vsaka reprodukcija končno le vedno subjektivna, in ker je razlaga kakega dejstva popolnem osebna stvar, ki ni z dejanjem v nobeni neposredni zvezi, je umevno, da ravnokar pridobljene »resnice« veljajo samo toliko časa, dokler ne pride do novih korektur. Zato je strogo vzeto vsak dokaz izvršenega dejanja nemogoč, ne glede na zakon o identiteti. Čim manj je objektivnih točk, iz katerih se da sklepati na izvršeno dejanje, tem zamotanejša in nejasnejša postane raziskava. V tem slučaju stopi potem zopet subjektivni moment na dan, t. j. sodnik sam — ali z drugo besedo gre potem za to, kaj je verjetnejše in kaj neverjetnejše. Kedar pa postane drugo enako drugemu, potem je seveda vsaka sodba naravnost nemogoča.

Pri tem presojanji verjetnosti in neverjetnosti spozna se v kompliciranih slučajih vedno, koliko psihologa tiči v dotičnem sodniku, bodisi glede pravde same, bodisi glede prič, glede obtoženca itd. V slučaju Bratuša seveda so sodili porotniki. Ali sploh bi se bili morali vendar pojaviti pomisleki, če bi se bilo oziralo le nekoliko na psihološko stran procesa. Ali se more komu umljivo zdeti, da bo jedel duševno zdrav človek v naših, če tudi ne bog ve kako kulturno prosvitljenih deželah — človeško meso? In potem starši meso svojih lastnih otrok? In, če bi to le oče storil ali pa mati sama — toda oba!! Tako gorostasnost končno, če tudi težko, mislimo, da jo more pojedinec započeti in izvršiti, ali da se najdeta kar nakrat dva človeka takih, normalnemu človeku absolutno neumevnih mislij, to bi vendar moralo dovesti vsakega mislečega človeka navzlic vsem dokazom, pričam in priznanju, da tukaj ne more biti nekaj v redu!

To so menda čutili tudi razni časnikarji, ki so se zgražali nad tem, da se obtoženca ni dalo psihijatrično preiskati. Po mojem mnenju najbrže ves čas ni prišlo do tega, da bi se sploh pojavili resnejši dvomi glede istinitosti izvršenega kanibalizma; obtoženca se pa tudi nista tako vedla, da bi izzvala sum blaznosti.

A recimo, da bi bila tudi blazna! Pokličejo se navadno eni ter isti zvedenci, in samo v jako zamotanih slučajih (ali pa če oni izjavijo, da ne mogo oddati mnenja) pošlje se potem obdolženca v blaznico. Ali so zvedenci sploh v psihijatriji (ki sploh ni izpraševalni predmet na vseučiliščih!) izobraženi ali ne; ali je njihovo znanje dovolj globoko, da mogo soditi, za to se ne

zmeni nihče. Da zdravnik nepsihiater oddaja, recimo, vsprejemna spričevala za blaznico, to naj se mu koncedira; nikakor pa naj bi se ne dovolilo, da nespecijalisti oddajajo pri sodiščih mnenja v psihiatričnih slučajih. Kake kolobocije in bedarije se čitajo časih po gotovih »mnenjih«, vzlasti pri takih gospodih, ki hote biti »posebno učen« in vsaki nalogi kos, o tem vedo pripovedovati tako psihiatri, kakor sodniki in odvetniki.

Sicer pa po našem zakonu ni sodnik vezan na izjavo zvedencev, menda zato ne, ker se zvedenec lahko moti, sodnik pa ne! To stališče, katero zakon zavzema, je neznanstveno, neloogično, in če se upošteva avtoritativno stran zadeve, tudi smešno. Sodnik naj se, če je to proti njegovi vesti in prepričanju, ne veže na določene, na gotove zvedence, ali da bi se ne imel pokoriti zvedenškemu mnenju, recimo višje zvedenške instance, je več kot čudno. Če tudi se v praksi skoraj ne pripete taki slučaji, boriti se je že proti sami teoriji take določbe.

Vsem takim razmotravanjem pa se je v slučaju Bratuševih a priori izognilo, ker se jih, kakor rečeno, ni dalo psihiatrično preiskati. Recimo torej, da sta duševno zdrava — in to končno tudi nimamo resne potrebe dvomiti — kako naj se razlaga, da sta se obtoženca dala dovesti do takega priznanja?

Pisalo in govorilo se je mnogo o tem, da se je obtožencema vse to umetno sugeriralo, kakor so se take reči res že večkrat pripetile. Brezdvomno je, da se malo omikanim, neinteligentnim in nerazsodnim ljudem, tako posameznim, kakor celim masam (volilne agitacije, konfesijonalne zmede!) lahko prav mnogo sugerira, saj je celo izobražen in nadarjen človek, nekoliko pač vsak, pristopen takim uplivom. Nerazsoden in neomikan človek opazuje in vzprejema utise brezsmerno, in jih ne uvrščuje tako kakor naobraženec. Njegovo vshvačevanje je kakor pri otroku. Vsled tega pa ti utisi ne najdejo dovolj trdne opore na že obstoječem duševnem skladu; vezi med njimi samimi in tem so negotove in omajljive, in jasnost komaj dobljenih spominskih slik hitro zbleda, če ni utrjena po inače močno izvoženih kolovozih stokrat ponovljenih utisov in zaznatij (oz. idej). Tako si je tudi razlagati, da so preprosti ljudje v nekaterih ozirih neverjetno trdoglavi in trmasti, v drugih pa čudovito sugestivni.

V slučaju Bratuša se mi zdi, da ni sugestivni upliv povzročil njih čudnega priznanja. Kajti kakor ni na jedni strani, da bi se moč sugestije previsoko cenila, tako je na drugi ne velja ceniti previsoko, vsaj ne v navadnih slučajih, kjer ni dokazana posebna osebnostna inklinacija k njej (n. pr. histerija). Za navadne slučaje se pač lahko reče, da se daje po sugestiji spremeniti take izpovedi, ki so prvotnim sicer diametralno nasprotne, a jih izprašanec za-se, t. j. zavedno, ne smatra za bistvene. Kakor hitro se zadnjega zaveda, je to znamenje, da so bili utisi, zaznatja in cela asocijativna igra za časa njih pridobitve jasni in trdni. Tukaj pojde težko sugestivnim potom premagati prvotne vsprejeme. Zato se mi zdi, da ni mogla na oba Bratuša uplivati v tem oziru nobena sugestija s tako silo, da bi bila končno sama prepričana o nestorjenem zločinu. Ako se je n. pr. svoj čas tu in tam morda pripetilo, da je bila kaka ženska res končno mnjenja, da je čarovnica, ne smemo pozabiti poleg individualne sugestije tudi one, ki je izvirala iz naziranja tedanjih stoletij, iz vere v vraže, v čarovniška znamenja, in končno ne na silne duševne in telesne muke, katere je bilo takim revam treba prestat (in oslavljenja vsled njih), predno jih je rešila usmiljena smrt.

Če govorimo pri Bratuših že o sugestiji, tedaj je v tem oziru stvar skoro gotovo taka, da ju je njihov zagovornik, sam prepričan o njiju krivdi, pregovarjal v taki meri, da sta priznala namišljeni zločin. A tudi to ni treba, da bi se izvršilo sugestivnim potom, ampak bili so zgol utilitarni vzroki, predvsem nadeja na pomiloščenje, ki so priznanje ustvarili.

Po mojem mnenju bila je sugestija k večjemu sekundarna in še tedaj skoro gotovo jako površna, kakor razvijem to pozneje. Da razumemo psihični proces, oziroma neposredno genezo njegovo, ki je jetnika pripravila do pripoznanja, naj mi bo dovoljeno radi lažega razumevanja, opozoriti na podobne elementarne pojave našega duševnega življenja.

Ne posebno redko se najdejo otroci, ki prihajajo pri najneznatnejših prilikah v veliko zadrego, ki zardevajo pri vsaki taki priložnosti, se jamejo tresti in ihteti. Navadno niso taki otroci posebno nadarjeni, zato pa so tem senzitivnejši. Taka rdečica je prvi pojav njihove duševne reakcije in je fiziološki

izraz občutka neprijetnosti napram zunanosti, pred katero bi se individuum rad skril, zakril, temnejšega se napravil, nekako pokril se s krvavo, neprozorno zaveso. Poznejše pobleđenje, tresenje in jok že nimajo več tako refleksivnega značaja na sebi, ampak so že višje stopnjevani izrazi zmedenosti, strahu in izgubljenega psihičnega ravnovesja. Vprašuj take otroke o kakih podrobnostih, natančno in strogo, in v mnogih slučajih se prepričaš, da se ti odgovori na prvih par vprašanj, ostala pa rešujejo kratice »da« ali »ne«, ali da sploh ne pride do odgovorov več, ali da se ti bo na vse odgovarjalo s stereotipnim »ne vem«. Te negacije pač ne bo smatrati za laž ali zmedenost — kajti v tem se je otrok že davno pomiril —• ampak za izraz onemoglosti in utrujenosti, apatije in torpidnosti. In če je otrok tako daleč, vprašaš potem lahko vse, kar hočeš — odgovarja ti, kedar prične enkrat govoriti, kakor želiš, brez interesa, brez duha in brez volje.

Isto opazujemo pogosto pri blaznikih, ki so ravno prestali težke onemoglostne bolezni (Erschöpfungspsychosen); njih odgovori vrše se jako podobno uprav slikanim otroškim.

Kakor omenjeni otroci pa nam časih tudi odrasli ljudje, zlasti izmed neomikancev, nudijo sorodne opazovalne rezultate. Seveda so to iz večine zajedno tudi psihično manj vredne osebe, razplemenjenci (Degenerarier), lahko imbecilni ali vsaj jako omejeni ljudje. Kolikor more pri takih vplivati še alkohol, stori tudi svojo dolžnost, da se jim ne ojačijo že itak slabotne duševne sile.

Tak slučaj imamo tudi po mojem mnenji pri Bratuših pred seboj. Njiju hčer je slaboumna, obraz njen (videl sem sliko) kaže na prvi pogled razplemenjenko. Iz tega se bo dalo sklepati, da tudi pri starših ne bo vse v redu, čeprav ni povoda govoriti naravnost o kaki psihozi. Kakor poročajo časniki, sta oba jako omejena človeka; v kakih kulturnih razmerah sta živela, kako je bilo njiju rodbinsko življenje, je znano. In sedaj si mislimo: koliko nenavadnih, vznemirljivih prizorov, koliko zaslišanj, vedno ponavljajočih se vprašanj, dolgočasnih in utrudljivih preiskav sta morala preživeti! In končno je bila vedno ista pesen: vidva sta zločinca, obstanita, vsi dokazi govore proti vama. Tako sta končno Bratuša otopela in duševno popolnoma onemogla — »če že mora biti, pa naj bo — saj je vse jedno, enkrat mora

biti konec, ali tako ali tako«. (Primeri I. Cankar: Na Klancu.) To priznanje ni torej drugega nego izraz onemoglosti in iz nje izvirajoče apatije z jedino željo: konec, mir! Potem šele je prišlo prigovarjanje zagovornikovo, in to je tista sugestija, ki je končno bila morebiti odločilna za priznanje. Če se pa že enkrat prizna, potem se mora to tudi povedati na dolgo in široko; kar se ni dovolj vnovič poizpraševalo, ustvaril je proces s svojimi razpravami sam; v zadregi za snov svoje povesti torej Bratuša sploh nista mogla biti. In če bi se jih bilo primerno vprašalo, če nista poslala desnega stegna svoje hčere sultanu, bi bržkone vestnim izpraševalcem tudi pritrdila bila! In zakaj ne? — • »Saj je vse eno — bo vsaj konec — in tako mora biti — saj obešen ne bom!«

Kakor smo videli, daje proces Bratušov mnogo snovi za razmišljanje, tako kot slučaj sam, kakor tudi glede točk, o katerih se da diskutirati, ker so občega interesa vredne in potrebne.

Juristu posebej pa nudi ta sodni slučaj še marsikaj, kar ga more siliti k razmišljanju; pred vsem imam dvoje v mislih: sodno obravnavanje v jeziku, ki je obtožencu tuj, in pa skrbno negovano juridično cvetko prošlih in tudi XX. stoletja — smrtno kazen!